

Kántás Balázs: A bölcs költő vallomásos feltárulkozása - Reflexiók Géher István *mi van, catullus?* című verseskötetről

Írta: [Kántás Balázs](#)

Megjelent: 2016. november 03

- [III. évfolyam 40. szám - 2016. 44. hét](#)

A bölcs költő vallomásos feltárulkozása Reflexiók Géher István *mi van, catullus?* című verseskötetről

Géher István második, *mi van, catullus?* című verseskötete a *Mondom: szerencséd* távolság- és mértéktartó, filozofikus hangvétele után előrelépést mutat a kötetlenség és a kitérültség terén. A költői beszélő Catullus, az antik római lírikus bőrébe bújik, akinek életrajzáról vajmi keveset tudunk, mindössze 116 számozott verse maradt ránk, melyek igen sok értelmezési lehetőséget megengednek. Géher e kötetében 52 Catullus-verset parafrázeál, modern, XX. századi környezetbe helyezve az egy kötetnyi vers erejéig újjáélesztett antik lírikus alteregóját.

Géher önmagától elidegeníthetetlen módon páratlan formagazdagsággal, a poeta doctus felkészültségével, ugyanakkor lezseriségével használja az antik metrumokat, ám a metrikai bravúroktól eltekintve egy egészen más irodalmi hagyományhoz, a modern amerikai *confessional poetry*, a vallomásos költészet hagyományához köti szövegeit, a többek között Allen Ginsberg, Robert Lowell, John Berryman, Sylvia Plath vagy William Carlos Williams verseinek nyomán. A kötet játékos vallomásosságán talán William Carlos Williams hatása a legszembevetőbb, legkönnyebben kimutatható, de a további intertextuális utalások sokasága itt is elmaradhatatlan.

lxiv arany jegyzete: catullus hamlettől kölcsönöz

törvényesíteném magam, de nem megy.
magunk vagyunk a törvény, nincs kibúvó.
sem tündökölkölhetőség, megtörtlen.
tátítáti – a felsőbbtség unalmát
fölvillanyozzam? égő sérelemmel
világíthatnék, más vakoknak, olcsón.
gyertyát se tartok. olvashat belőlem,
de lángjánál, ki-ki. ...már testem élő
/verstöredékből/ magyarázat... így van.
hallgatni jobb fém. élni: pör-halasztás.

Géher Catullus-alteregója rögtön a kötet első versében meglehetősen összetetté teszi önmaga irodalmi identitását, hiszen a költemény tanúsága szerint a (hangsúlyozottan Shakespeare-fordító) Arany János jegyzetét olvashatjuk, mely szerint Catullus a jóval később élt Shakespeare fiktív drámahősétől, Hamlettől kölcsönöz életbölcsest – mindehhez csatlakozik az anglista-amerikanista költő és irodalomtudós, Géher István, aki, bár számtalan maszkot magára ölt, verseiben legtöbbször mégiscsak kétségtelenül *önmaga* marad.

Bár kötetlenebbül, játékosabban és ironikusabban, kevésbé filozofikus-bölcseledő regiszterben, de alapvetően itt is megmarad ugyanazon költői én, ugyanazon perspektíva: a marginalizált helyzetben

lévő, vagy legalábbis magát abban érző értelmiségi tudósít az őt körülvevő világról, benne önmagáról és önmagán keresztül az emberi természetéről, és a konfesszionalizmus jegyében mindehhez saját, egészen konkrét életrajzára való utalásokat sem ártall felhasználni:

lxxx tanár úr felkészül

latin, de nem catullus: ...nem kutatjuk?
/webster: amalfi./ tartsuk szárazon mind
a lőport, mind a filológiát, mert
elázhat. mint mi. chaucerünk sikamlós,
ha nem vigyázunk. vágyunk nem vigyázni.
csüggnek szavunkon. villon: róf kötélén?

A *tanár úr felkészül* című költemény a beszélő, s rajta keresztül Géher István, az életrajzi személy elidegeníthetetlen tudósi-tanári identitásáról tudósít, a filológiai alkotó-kutatómunka fázisairól, természetesen metairodalmi utalásokkal telítetten, oda kifutva, hogy vajon jó-e a tanárnak egyáltalán, boldoggá teszi-e az, ha tanítványai csüggnek szavain, kész tényként fogadják el, amit állít, vagy pedig mindez inkább csak felelősséget testál az emberre? Ez a fanyar humorral és öniróniával vegyes kételkedés az egész kötetet áthatja, a költői beszélő önmagára, önnön tevékenységének értelmére való rá- és visszakérdezése pedig szinte minden versszövegben jelen van.

Ahogy tovább olvassuk a szövegegyüttest, a témák között újra rábukkanhatunk a Géher Istvánt szinte minden versében foglalkoztató, örök és feloldhatatlan problémára, az emberi élet végességére és a kényszerű elmúlásra. Catullus-alteregója több helyen erre is rákérdez. Az alábbi rövid, talányosan megfogalmazott, epigrammatikus töredékben többek között Isten léteire vagy nem-létére, illetve az ember nevének sorsát predesztináló erejének kérdésére keresi a választ:

lxxx exit /ii/ catullus: föllebviteli beadvány

mert minden név az ő neve,
vétetik mind / akárha
szavak közét a távozó
kitölténé / hiába.

Miként a *Mondom: szerencséd* című kötetben, Géher Cataullus-parafrázisaiban is, bár burkoltabban és kevésbé fegyelmezett formákban megfogalmazva, de jelen van ugyanaz a bölcsesség, filozofikus gondolati mélység. Kétség sem férhet hozzá, hogy ugyanazzal a hangsúlyozottan bölcs lírai szubjektummal van dolgunk, csak itt még többet megtudhatunk róla, akár első olvasásra lényegtelennek látszó dolgokat is, egészen profán, apró életrajzi tényekig, szokásokig bezárólag:

lxxxviii további fürdőszobaticok

nem említettem, hogy / a köz-szokással
ellentétben?/ a tükör elé tisztán
állok. rendszerint előbb fürdöm, aztán
borotválkozom. más kérdés? igennel.
kiszivárogtattam. megeshet mással
is, hogy olyat tesz, amit később szégyell.

A további *fürdőszobaitok* kapcsán William Carlos Williams játékos és a végletekig kitarulkozó konfesszionizmusának hatása a legszembeötlőbb, és egy ilyen teljesen lényegtelen és másokra amúgy nem tartozó tény versüzenetben való közlésével a szöveg minden valószínűség szerint nem akar mást mondani, csak annyit, hogy a költői beszélő – vagy ha tetszik, még egyszerűbben: maga a költő – is csak ember, ugyanolyan hétköznapi életet él, mint bárki más, ugyanolyan hétköznapi dolgok foglalkoztatják és teszik boldoggá, mint bárki mást, személyét és az általa létrehozott szöveget pedig, bár nem árt figyelemmel követni és megkísérelni megérteni, amit mondani próbál, de személyét túlmisztifikálni semmiképpen sem kell...

Bár a kötet rengeteg irodalmi allúziót tartalmaz magán a Catullus-parafrázison kívül, melyre majd még részletesebben is kitérek, százkettes római számot viselő, ars poetikus költemény abban a formában íródott, melyben a Shakespeare-kutató Géher István talán a leginkább otthon érezte magát – szonettben, ha nem is shakespeare-i szonettben, és a Catullusra és Babits Mihályra való utaláson kívül értelemszerűen egy Shakespeare-utalást is tartalmaz:

cii exit /iv/ catullus: mert nem kenyere

nekem se visszadobni . megbocsátás
jószágomból jön **szinleg** . mert kizárás
ez: hogy kihullhat, ami nincs . mehet. en-
gedékenységem engesztelhetetlen.

nem szép. /nem szólva: cinkos?/ vár a szomszéd-
ba vissza talán, aki nincs ahol rég.
S van még. akin loppal rúgott catullus?
/oldalba, okkal./ szonettem: **obullus**,

búcsúgarasnak, perselyükbe, értem.
kezet fogtunk. a kenyere kezében.
dobjam, ne dobjam? hull fejükre vissza.

áldás *felyülről*. ajtóm hogy kinyissa,
rúgásra bár: kell jobb szív. kell nemesség.
nekem kell, hogy /ne/ bántódásom essék.

E szonett tanúsága szerint Géher Catullus-alteregója félreérthetetlenül és félreismerhetetlenül humanista értelmiségi, aki mindig, minden körülmények között a „*ha megdobnak kövel, dobd vissza kenyérrel*” bibliai elvét vallja, habár élete során annyi hányadtatás és megaláztatás érte, hogy kénytelen magában kifejleszteni bizonyos védekező mechanizmusokat. Ez a védekező mechanizmus a sztoikus béketűrés és a fanyar, olykor már-már a cinizmus határát súroló önironikus humor –: ha az ember önmagán és a saját létezésén képes nevetni, úgy a lehető legszélsőségesebb, legigazságtalanabb élethelyzeteket is könnyedén viseli, ez pedig hatalmas erőt adhat az élet folytatásához... És mi lenne a lírikusi önironia legmagasabb foka, ha nem az, hogy a költő képes gúnyt űzni saját halandóságából, halálából is, adott esetben groteszk módon előre, még életében megírva önnön sírfeliratát, melynek egyébként óriási világirodalmi hagyománya van?

cvi a közművelődési határozat végrehajtása: felirat

kultúrát terjesztett: nem mindig fizetésért.
műsorozott rádión. könyvet utószavazott.
lépett több dobogóra. tovább-képzőt vezetett. és
hitt a szavakban. ezért méltán porlad alant.

Géher Catullusa a fenti ironikus, mégis találóan tömör költői-értelmiségi önmeghatározást közlő epigrammát *közművelődési határozat végrehajtásaként* aposztrofálja, félreérthetetlenül utalva a Kádár-korszak – a kötet megjelenése idején 1984-et írunk – központosított-cenzúrázott-szigorúan ellenőrzött, káfkai bürokrácia által irányított kulturális életére, ahol mindent párthatározatok szabályoznak. A történelmi korszak atmoszférájának a költő általi ad absurdum vitelének keretében akár még egy elhunyt prominens értelmiségi sírfeliratának a fejfára való felvétele sem más, mint egy párthatározat végrehajtása. Géher beszélője a síron túlról úgy határozza meg magát, mint aki „*hitt a szavakban, ezért méltán porlad alant*” – a szavakban, az irodalomban és a kultúrában, és az ez által őrzött és hordozott humanitásban mindenekfelett, akár az elnyomó és igazságtalan politikai rendszerekkel és az őket kiszolgáló értelmiséggel szemben is, akkor is, ha számtalan igazságtalanságot kellett élete során elszenvednie... A Catullus-alteregő hangja itt is játékos, és látszólag félvállról veszi még saját fizikai létezésének végességét is, üzenete azonban mégis véresen komoly.

A verseskötet végére érve Géher Catullus-alteregője lényegében ugyanott fejezi be mondandóját, ahol elkezdte: Catullus, Arany János, Shakespeare és Hamlet alakjainak négyeséből áll össze az ötödik személy, a Géher István-i lírai én, csak éppen ebben az esetben Hamlet szólama az, aki Arany Jánosnak válaszol a versben. A költői én persze lényegében önmagával folytat dialógust a különböző metairodalmi szólamokon keresztül, játékosan bölcs és mély következtetésekre jutva saját életének és tevékenységének értelmét illetően:

cxvi catullus jegyzete: hamlet aranynak törleszt

hallgatni jobb fém. élni: pör-halasztás.
vivamus innen. /célba lőn szalasztás./
gyalog. jár főnkre nem babér, csak eden.
tudósnak költő: költőnek tudós /-e? de
udvarfi, hős: nem! / féltém kis családom,
bizon. te **hattyú**: víz hideg. belátom.
pályám, s bérét. veszem: komédiára.
úr lelke: örvény, fény? *divina*? már a
cilinder sem divat. vagyunk a törvény?
törvényesülhetnékem nem kitörném.

A *poeta doctus* és humanista értelmiségi ismételtén csak önironikusan konstatálja magáról, hogy költőnek bizony talán túlzottan *tudóskodó* lehet egyesek szemében, komoly és fegyelmezett tudósnak viszont a személyisége túlzottan szeszélyes, *költői*. Így azonban nincs más választása, mint egyszerre kicsit mindkettőnek megmaradni és valamiféle arany középutat találni a két, egyébként talán nem végérvényesen összeegyeztethetetlen identitás között... Mindez a kényelem- és családszerető, mértéktartó, kiszámítható és józan életre törekvő polgári értelmiségi éthosszal párosul, és talán az ebbe vetett hit ad erőt a különböző identitások összeegyeztetéséhez. Lehet a költő versében és életében egyszerre egy kicsit Shakespeare és egy kicsit Catullus, egy kicsit Hamlet és egy kicsit Arany János, és mindezekkel együtt talán lehet teljes mértékben Géher István is...

A vállalt vallomások önéletrajzisaon és költői-emberi ars poeticán túl, ami a legszembetűnőbb a *mi van, catullus?* című kötetben, az a hozzá függetlenül csatlakozó, a versszöveg-együttessel körülbelül azonos terjedelmet kitevő, filológiai alaposságú jegyzetanyag. Habár a költő a jegyzetek első oldalán leszögezi, hogy a versek megértéséhez nem feltétlenül szükségesek maguk jegyzetek és a különböző versszövegekben fellelhető irodalmi allúziók filológiai pontosságú feltárása, apparátusát mégis a versekhez csatolja, játékosan tanulmányszerűvé téve a lírai műalkotást magát, mintegy fricskát adva annak az esetleges várható kritikának, hogy ő amolyan tudós(kodó) költő, miként arra számos versében ki is tér: tessék, kedves olvasó, látod, nem tévedsz, valóban tudós költővel van dolgod, itt vannak a végjegyzetek, s bár nem feltétlenül kell felcsapnod őket, ha gondold, gyönyörködj az irodalmi utalások végeláthatatlan sokaságában, és azok eléd tárt, filológiai pontosságú megfejtésében... És valóban, ami a kötet verseiben citált vendégzövegeket illeti, úgy az idézett szerzők száma igen-igen, már-már félelmetesen nagy egy ilyen viszonylag kis terjedelmű verskompozícióhoz képest. A cím- és identitásadó Catulluson túl a teljesség igénye nélkül: Shakespeare, Arany János, Allen Ginsberg, Peter Orlovsky, Babits Mihály, William Carlos Williams, Sylvia Plath, Berzsenyi, Chaucer, Petőfi, Samuel Taylor Coleridge, Petri György, T. S. Eliot, de

a magyar és angolszász szerzőkön túl akár Mallarmé, Wagner, Goethe vagy éppenséggel Dante. Mindebben a riasztóan nagy mennyiségű irodalmi hivatkozásban pedig az a könnyedség a félelmetes, amivel a költő utalásait az olvasó számára szinte észrevétlenül és természetesen módon beépíti antikizáló, nagy formakultúrával és műgonddal megkomponált, mégis hihetetlenül személyes és vallomásos költeményeibe, melyek mögül, az irodalmi maszkok sokasága mögül mindig ott halljuk, és meglehetősen jól halljuk Géher István határozottan XX. századi magyar humanista értelmiségi beszélőjének félreismerhetetlen hangját...